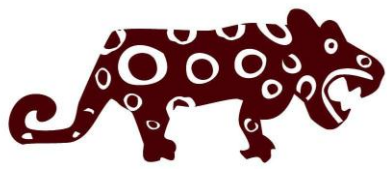

Centre d'Estudis **Precolombins**

UNA ESTRUCTURA SOCIAL SINGULAR: LES CASTES

14/10/2008

Centre d'Estudis **Precolombins**

EL MOSAIC SOCIAL DE LA NUEVA ESPAÑA

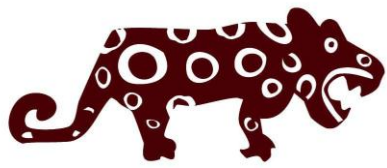
La societat novohispana estava composta per una àmplia varietat de grups ètnics, entre els que destacaven sis: europeus, criolls, indis, africans, mestissos i mulats. *Las Leyes de Indias* van reduir la classificació a quatre grans grups: Els blancs espanyols, els indis mexicans, els negres africans i “castas”.

La legislació colonial assignava drets i deures a cadascun d'aquests grups.

Sota el regnat dels Habsburg, durant els segles XVI i XVII l'ordre social i polític de la Nueva España era jeràrquic i estable. Els òrgans de govern evitaven competències que no els foren pròpies. L'església gaudia d'una jurisdicció independent de l'Estat. El virregnat era virtualment considerat com un regne més dins de l'imperi.

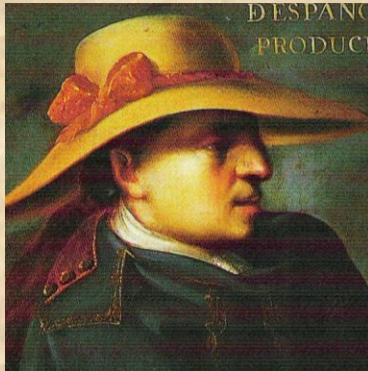

Centre d'Estudis **Precolombins**

QUÈ SÓN LES CASTES?

L'espanyol

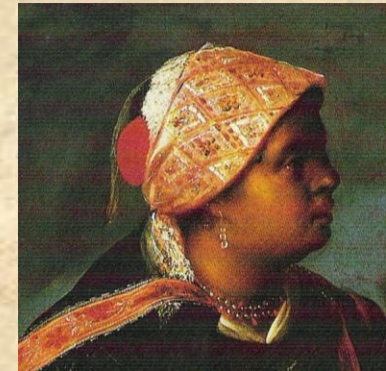
Passa a ser l'aristocràcia del país, sense que importi la seva ocupació o procedència social.

L'indi

Existia una jerarquia interna, la noblesa i la massa tributària, que es dedica a l'agricultura i a la feina servil.

El negre

Són portats com a esclaus i treballen com a servents domèstics, obrers als ingenis de sucre, les mines i les hisendes. Declarats infames de dret per les *Leyes de Indias*.

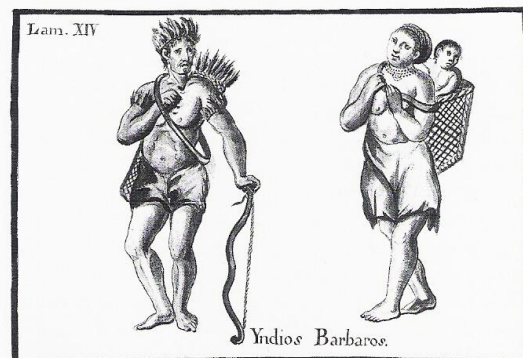
L'estabilitat de la societat novohispana es fonamenta en la diferència entre espanyols, indígenes i negres. El sistema de castes neix com a mecanisme de control social per part de l'elit colonial. La unió de les diferents races de referència genera el sistema de castes.

252 Indios caciques, *Idea compendiosa del reino de la Nueva España* (1774), Pedro Alonso O'Crowley, Biblioteca Nacional, Madrid.

253 Indios más comunes, *Idea compendiosa del reino de la Nueva España* (1774), Pedro Alonso O'Crowley, Biblioteca Nacional, Madrid.

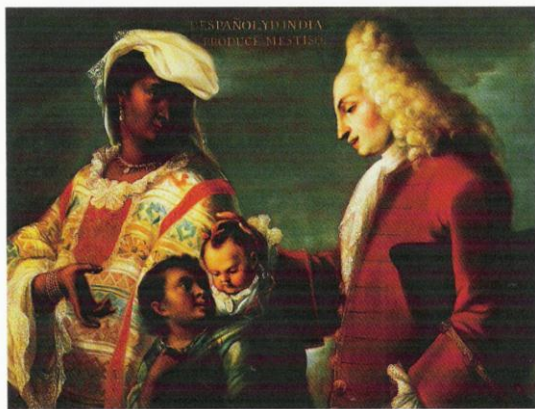
Els indis segons la legislació colonial, eren rústics o menors d'edat, per tant, gaudien de drets i proteccions especials.

La noblesa indígena inicialment gaudia d'una equiparació de títols amb els de duc, marquès, comte, etc. i els *principals* amb el tracte de cavaller. Els dos grups gaudien de privilegis d'honra, podien portar armes, vestir a l'espanyola, muntar a cavall...

A partir de 1544, una cèdula reial determina que només els governants i nobles prehispanics podran ser anomenats "caciques".

Així, per tal de provar l'origen i llinatge dels individus, s'emprenen acurades investigacions en les que intervenen documents anomenats "probanzas o informaciones".

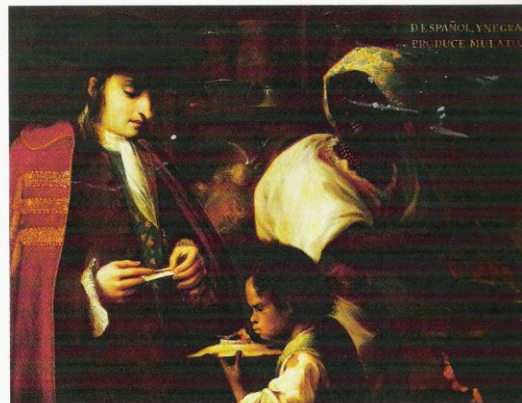

De español e india: mestizo

El terme s'aplica a aquelles persones incapaces d'adaptar-se a la cultura materna o paterna i és sinònim d'il·legitimitat.

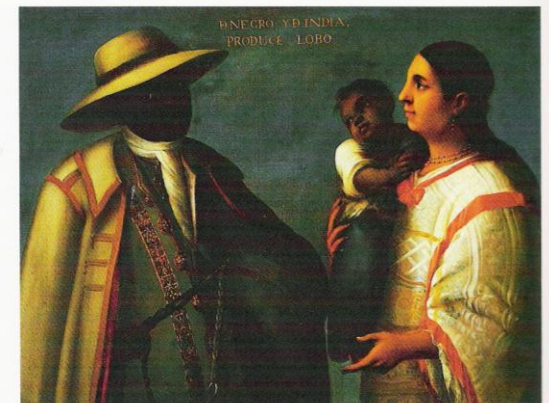
Fins al final del s.XVI no poden utilitzar mà d'obra indígena, no poden portar armes, no poden reclamar els títols nobiliaris reservats als indígenes i no poden ser notaris públics o clergues.

De español y negra: mulato

Són igualment il·legítics.

Els dos grups són considerats al marge de la societat a finals del s. XVI.

De negro e india: lobo

És la unió de races que feia més por als espanyols i criollos de la Nova Espanya.

Consideraven que degenerava molt, tot i que cal pensar en un rerafons polític i econòmic.

L'any 1735 un observador deia que a Mèxic:

“No se hace más distinción que blancos o de mano prieta: los primeros son los europeos y sus descendientes, que llaman criollos [...] de mano prieta se llaman o entienden mestizos, coyotes, mulatos, lobos, zambaigos, moriscos, salta atrás, tente en el aire, jíbaros, chinos e indios...”

Els noms indicaven el fenotip de l'individu: color dels ulls, de la pell, tipus de cabell, cultura, etc...

Mulato ve de “mulo”

La majoria de termes encunyats al s. XVIII tenen origen zoològic, altres fan al·lusió a la indeterminació racial i altres a l'origen de les comunitats que generen la barreja.

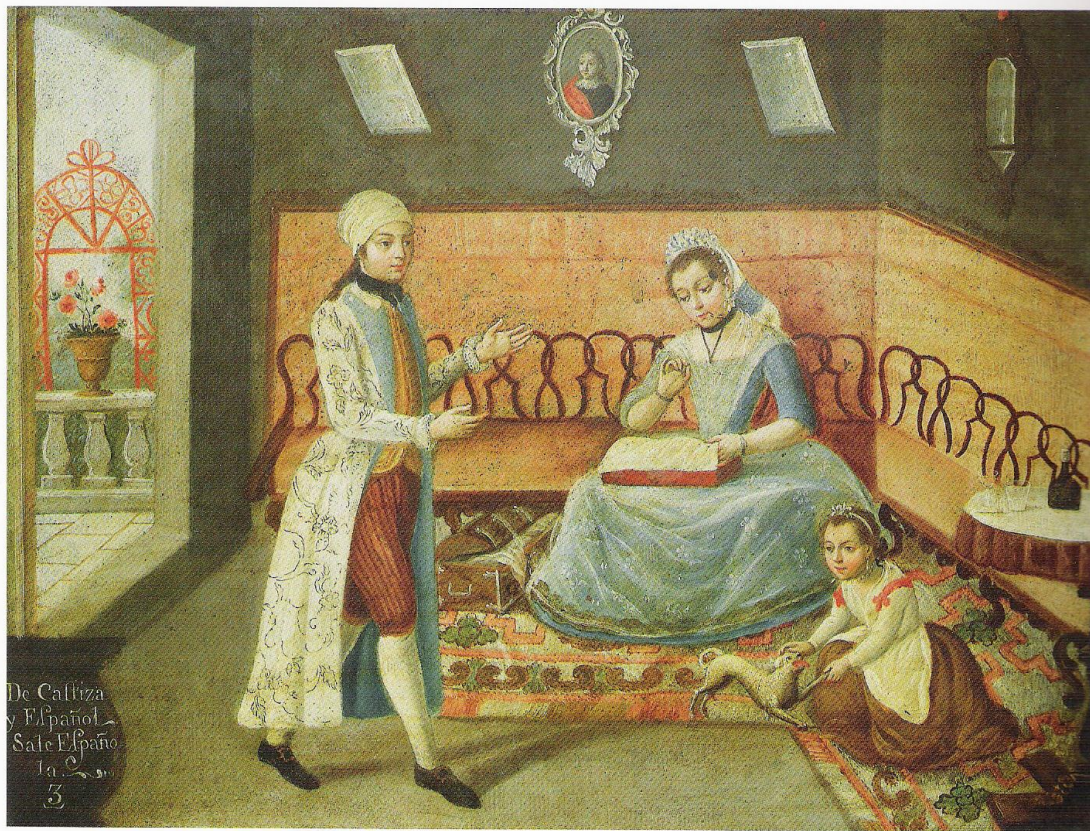

Els Borbons Felip V, Ferran VI, Carles III i Carles IV es van proposar concentrar en la corona les funcions administratives i polítiques.

El Nuevo sistema de gobierno económico para la América de José del Campillo y Cosío proposa té quatre objectius principals:

- 1.- Centralització financera i administrativa dels regnes.**
- 2.- Eliminació de privilegis corporatius, autonomies polítiques i monopolis comercials.**
- 3.-Desenvolupament de les indústries generadores de majors ingressos a la corona.**
- 4.- Instal·lació de regiments militars permanents.**

150 Ramón Torres, 3. *De castiza y español, sale española*, c. 1770-1780, óleo sobre cobre, 32 × 42,5 cm. Colección particular.

Tot i la correlació entre les diferents castes i un conjunt de característiques físiques, era més important la posició econòmica i social de la persona a l'hora d'establir-ne la identitat.

La raça “putativa”, la reputació, tendia a ser important. Per tant, la combinació entre factors econòmics, socials, culturals i racials servia per identificar els individus i es resumeix en el concepte de “qualitat”

Durant la guerra dels Set Anys (1756-1763) la debilitat militar de l'imperi es fa evident. El 1764 el Consell de Defensa de Carles III crea sota les ordres de Juan de Villalba y Angulo, sis regiments regulars d'infanteria: Mèxic, Puebla, Toluca, Tlaxcala, Córdoba, Orizaba i Veracruz.

Les instruccions de Villalba prohibien l'ingrés d'indis i negres a l'exèrcit.

Els mestissos o castes sí eren acceptats, formant els anomenats batallons de mulatos o pardos.

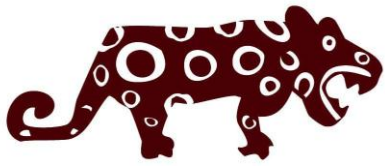
Els criollos podien ocupar càrrecs d'oficial fins a nivell d'alferes, tinent o capità. Els escalafons més alts eren privilegi d'espanyols.

A finals del s. XVIII una quarta part de la població mexicana era mestissa i un gran percentatge es concentrava a la capital.

Centre d'Estudis **Precolombins**

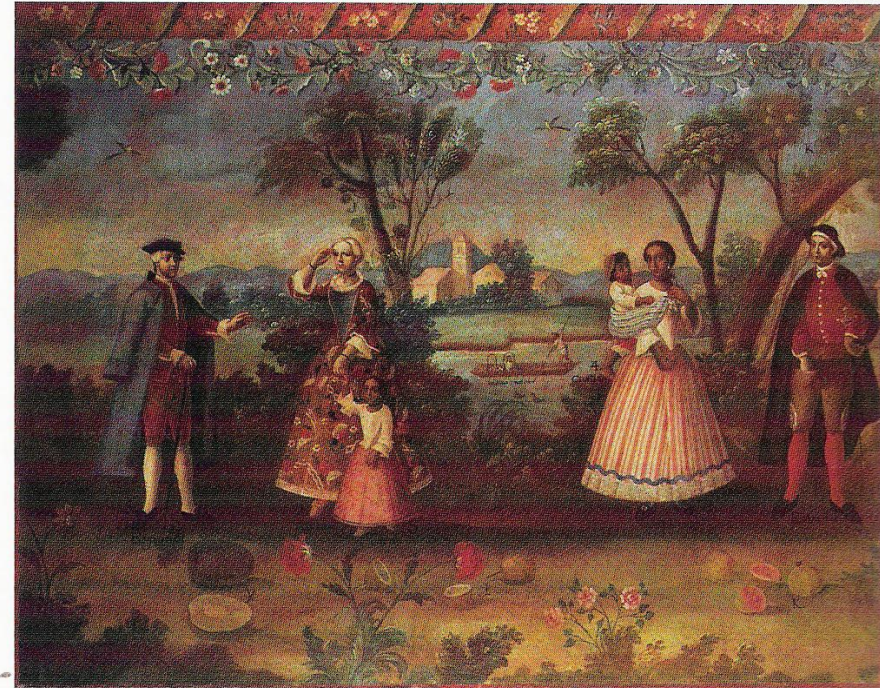
QUÈ ÉS LA PINTURA DE CASTES?

La pintura de castes construeix la identitat racial a través de la representació en quadres.

És un índex visual singular de la fascinació per la genealogia humana.

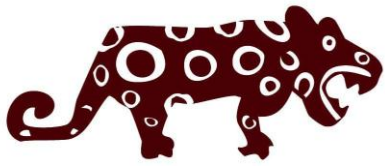
Formes de realització: imatges successives que documenten el procés de mestissatge entre els pobladors del Nou Món.

La majoria de conjunts consten de setze escenes pintades cadascuna sobre un llenç o una làmina de coure. Tot i que, de vegades, les escenes s'organitzen sobre un mateix suport dividit en compartiments o sobre un llenç horitzontal que mostra totes les castes reunides.

2 Anónimo, *Pintura de castas* (detalle), c. 1770-1780, óleo sobre lienzo, 104 × 245 cm. Banco Nacional de México, México, D.F.

Centre d'Estudis **Precolombins**

QUÈ ÉS LA PINTURA DE CASTES?

Cada imatge reproduïx una parella, de races diferents, amb un o dos fills. La imatge va acompanyada d'una inscripció que identifica la mescla racial representada.

A més de tipologies de races humanes, molts quadres inclouen mostres d'objectes locals, aliments i exemplars de la flora i la fauna del Nou Món.

Algunes obres representen els grups racials en una vista urbana.

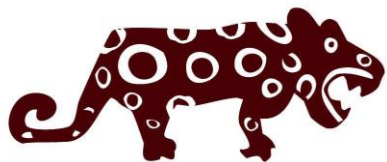
Les obres són de tamany diversos, tot i que els quadres dels artistes més destacats són de major tamany que molts anònims.

Algunes imatges es van crear com il·lustracions de llibres.

3 Anónimo, *El Paríán*, c. 1770, óleo sobre lienzo, 55 × 90,2 cm.
Colección particular.

Centre d'Estudis **Precolombins**

QUINA FUNCIO TENEN

231 Anónimo, *Biombo con desposorio de indios y palo volador*, c. 1690, óleo sobre lienzo, en conjunto 180 × 500 cm. Museo de América, Madrid.

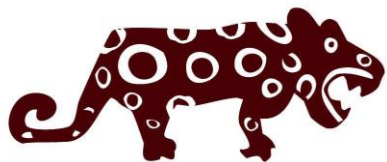
Els experts definitivament s'han inclinat per situar aquesta producció dins del context de la Il·lustració espanyola. L'antropòleg Francisco de las Barras de Aragón escriu el 1929 que els quadres “fueron motivados por el espíritu de investigación científica en la época en que España estudiaba a fondo sus posesiones y enviaba comisiones de hombres de ciencia por todos sus dominios”.

En 1973, Isidro Moreno Navarro publica el primer estudi monogràfic dedicat a la pintura de castes des del punt de vista antropològic. Amb l'ús de diferents i complicats diagrames va intentar demostrar que la pintura representava un número limitat de mestissatges. Les castes no plasmen la realitat i poden ser producte de l'interès taxonòmic generat per la influència del *Sistema naturae* (1735) del naturalista suec Carlos Linneo (1707-1778).

Però les primeres pintures de castes precedeixen en més de dos dècades a la publicació de l'obra.

A *Las castas mexicanas: Un género pictórico americano* (1989), la historiadora María Concepción García Sáiz comenta que aquests quadres eren una espècie de souvenir exòtic destinat a les audiències espanyoles. Admet un possible mercat local, perquè moltes sèries no van abandonar Mèxic.

Centre d'Estudis **Precolombins**

QUI LES PINTA?

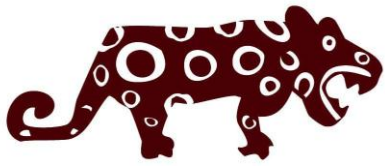
Problemes en l'estudi de la pintura de castas:

- .- Sèries disperses que no permeten una visió de la imatge completa que oferien.**
- .- Malgrat que hi ha un bon nombre de conjunts signats, molts són anònims i sense data.**
- .- Des de 1980 alguns historiadors de l'art fan esforços per publicar monografies, però encara és un gènere poc estudiat.**
- .- No tots els quadres són de la mateixa qualitat: Conjunts atribuïts a Juan Rodríguez Juárez i a José de Ibarra o els firmats per Luis Berrueco, Juan Patricio Morlete Ruiz, Miguel Cabrera, Andrés de Islas, José de Páez i José Joaquín Magón, tenen un major grau de sofisticació formal i iconogràfica que molts altres que encara són anònims.**

De Albuja y Español
nace Tornatras

QUINES LECTURES PROPICIEN?

En línies generals, s'ha considerat que la pintura de castes era un gènere homogeni que els funcionaris espanyols encarregaven com record de la seva estada a la Nueva España. No hi ha dubte que moltes d'aquestes obres es van exportar a Europa, però això per sí sol no explica les interpretacions complexes i sovint contradictòries que els diferents espectadors feien de les imatges. A més, existeixen clares diferències iconogràfiques entre els conjunts creats a la primera meitat del s. XVIII i els que es daten a partir del 1760.

93 José de Bustos, *De español e india, produce mestiza*, c. 1725, óleo sobre lienzo, 75,6 × 92,5 cm. Colección particular, París.

178 Anónimo, *De español e india, nace mestiza*, c. 1785-1790, óleo sobre lienzo, 62,6 × 83,2 cm. Colección particular.

El conjunt més antic que es coneix està signat i datat per un membre de la família Arellano, potser Manuel. Només s'han identificat quatre obres d'aquest conjunt fins avui dia. Els seus quadres es consideren el prototip a partir del qual es desenvolupa la resta del gènere.

5 Manuel Arellano, *Diceño de chichimeco, natural del Partido del Parral*, 1711, óleo sobre lienzo, 103,5 × 78,5 cm. Museo de América, Madrid.

6 Manuel Arellano, *Diceño de chichimeca, natural del Partido del Parral*, 1711, óleo sobre lienzo, 103,5 × 78,5 cm. Museo de América, Madrid.

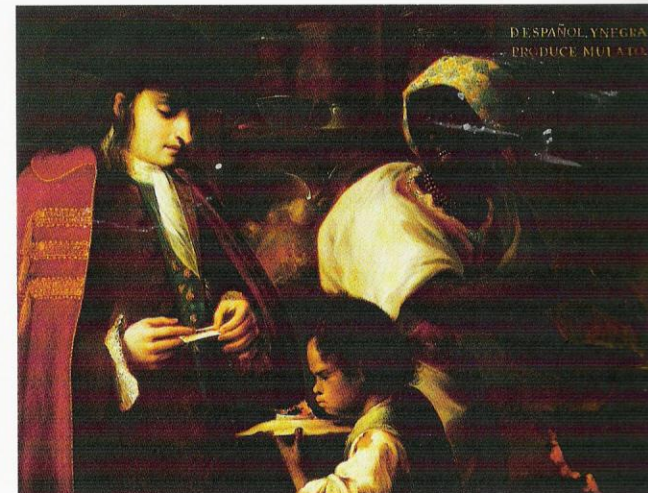
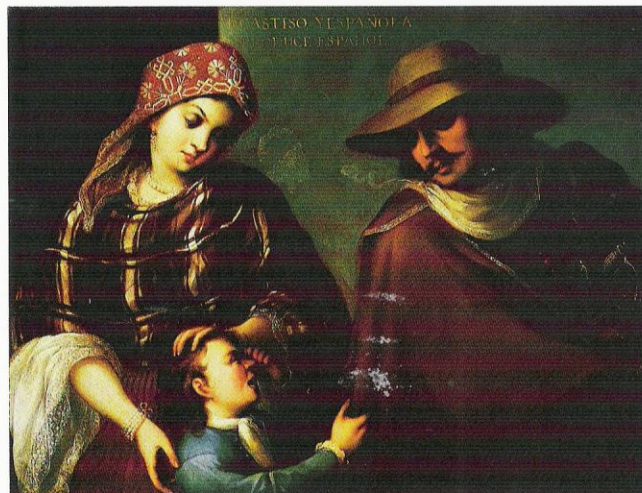
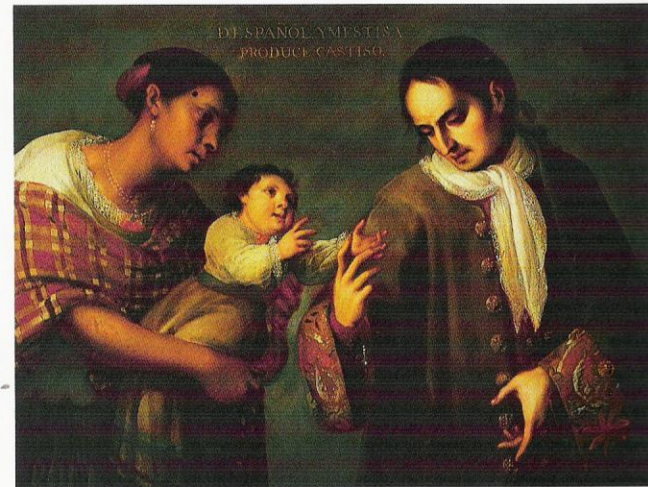

8 Atribuido a Juan Rodríguez Juárez, *De español y de india, produce mestizo*, c. 1715, óleo sobre lienzo, 80,7 × 105,4 cm. Breamore House, Hampshire, Inglaterra.

10 Atribuido a Juan Rodríguez Juárez, *De castizo y española, produce español*, c. 1715, óleo sobre lienzo, 80,7 × 105,4 cm. Breamore House, Hampshire, Inglaterra.

9 Atribuido a Juan Rodríguez Juárez, *De español y de mestiza, produce castizo*, c. 1715, óleo sobre lienzo, 80,7 × 105,4 cm. Breamore House, Hampshire, Inglaterra.

11 Atribuido a Juan Rodríguez Juárez, *De español y de negra, produce mulato*, c. 1715, óleo sobre lienzo, 80,7 × 105,4 cm. Breamore House, Hampshire, Inglaterra.

4 Manuel Arellano, *Diceño de mulato*, 1711, óleo sobre lienzo. En paradero desconocido.

14 Atribuido a Juan Rodríguez Juárez, *De mulato y de mestiza, produce mulato que es torna atrás*, c. 1715, óleo sobre lienzo, 80,7 x 105,4 cm. Breamore House, Hampshire, Inglaterra.

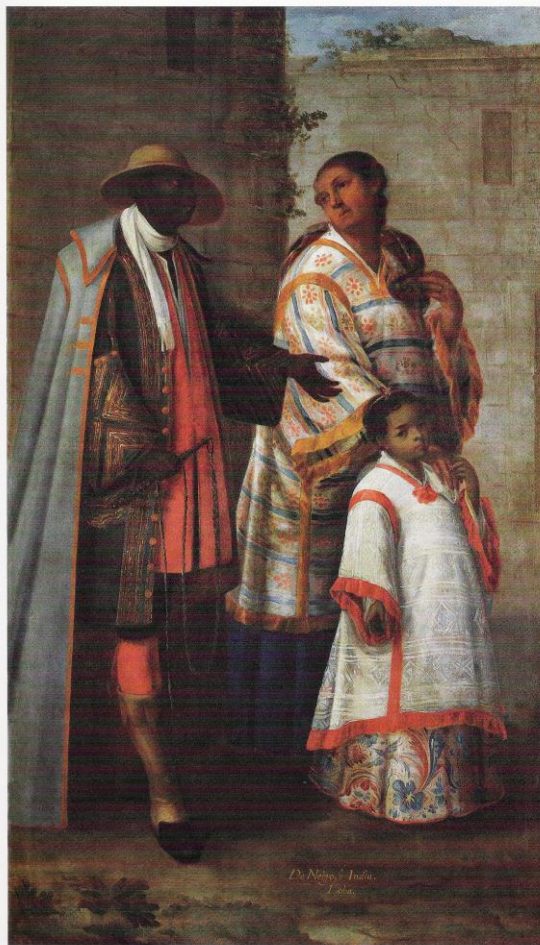

83 Atribuido a Juan Rodríguez Juárez, *Entierro de indios*, c. 1715, óleo sobre lienzo, 101,9 × 144,1 cm. Museo de América, Madrid.

84 Atribuido a José de Ibarra, *De español e india, mestizo*, c. 1725, óleo sobre lienzo, 164 × 91 cm. Museo de América, Madrid.

91 Atribuido a José de Ibarra, *De negro e india, lobo*, c. 1725, óleo sobre lienzo, 164 × 91 cm. Colección particular, España.

92 Atribuido a José de Ibarra, *Indios otomites*, c. 1725, óleo sobre lienzo, 164 × 91 cm. Colección particular, España.

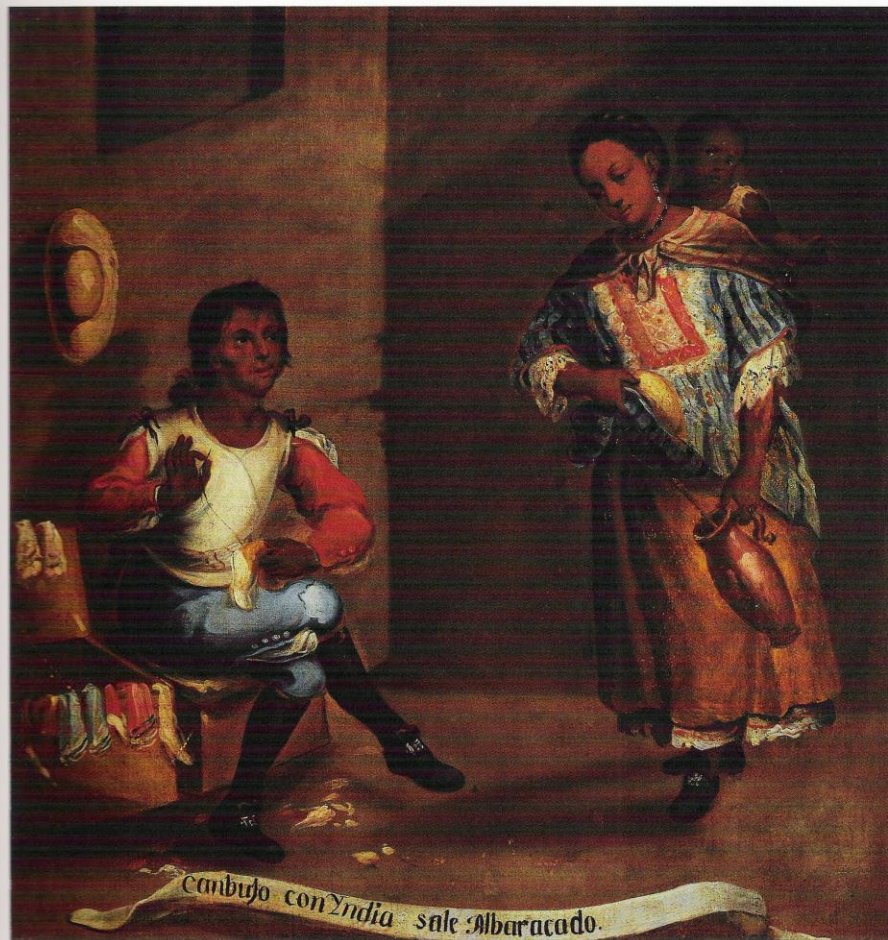

José de Bustos, *De español e india, produce mestiza*, c. 1725, óleo sobre lienzo, 75,6 × 92,5 cm. Colección particular, París.

59 Luis Berrueco, *Castizo con española, sale español*, c. 1740, óleo sobre lienzo, 100 × 100 cm. Colección particular, Palma de Mallorca, España.

60 Luis Berrueco, *Cambujo con india, sale albaracado*, c. 1740, óleo sobre lienzo, 100 × 100 cm. Colección particular, Palma de Mallorca, España.

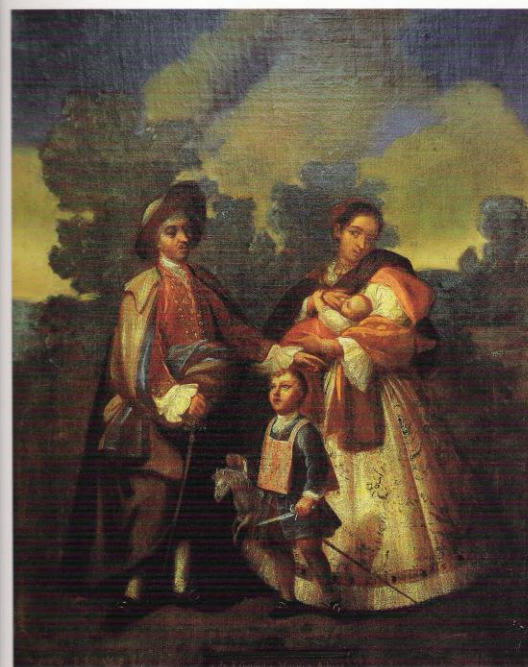

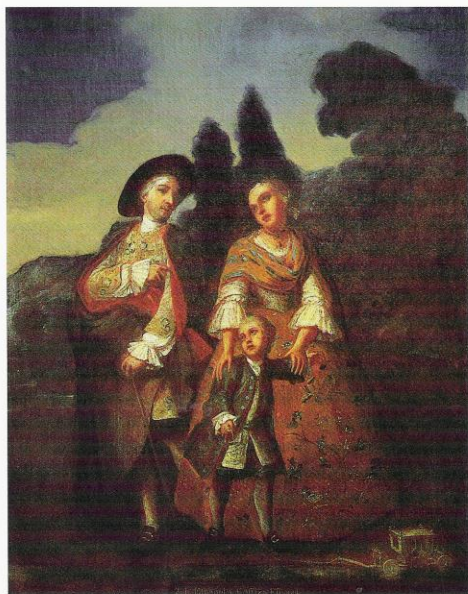
103 Juan Patricio Morlete Ruiz, 1. *De español y mestiza, castiza*, 1761, óleo sobre lienzo, 80 x 101 cm. Colección particular.

106 Juan Patricio Morlete Ruiz, 4. *De español y mulata, morisco*, 1761, óleo sobre lienzo, 80 x 101 cm. Colección particular.

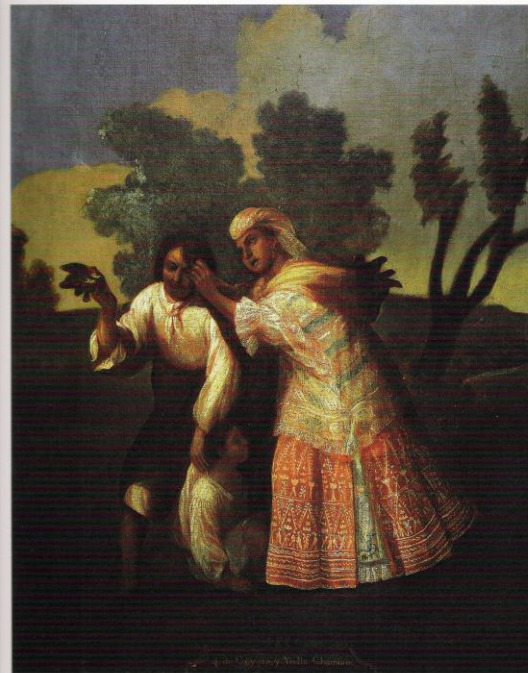
107 Juan Patricio Morlete Ruiz, 5. *De español y morisca, albino*, 1761, óleo sobre lienzo, 80 x 101 cm. Colección particular.

104 Juan Patricio Morlete Ruiz, 2. *De español y castiza, española*, 1761, óleo sobre lienzo, 80 x 101 cm. Colección particular.

108 Juan Patricio Morlete Ruiz, 3a. *De indio y negra, chino cambujo*, 1761, óleo sobre lienzo, 80 x 101 cm. Colección particular.

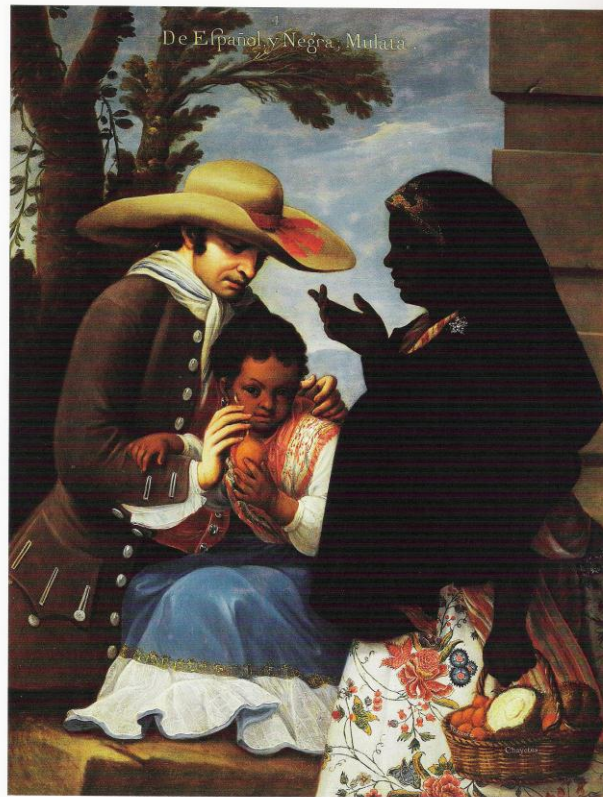

109 Juan Patricio Morlete Ruiz, 1a. *De oipote e india, chamisno*, 1761, óleo sobre lienzo, 80 x 101 cm. Colección particular.

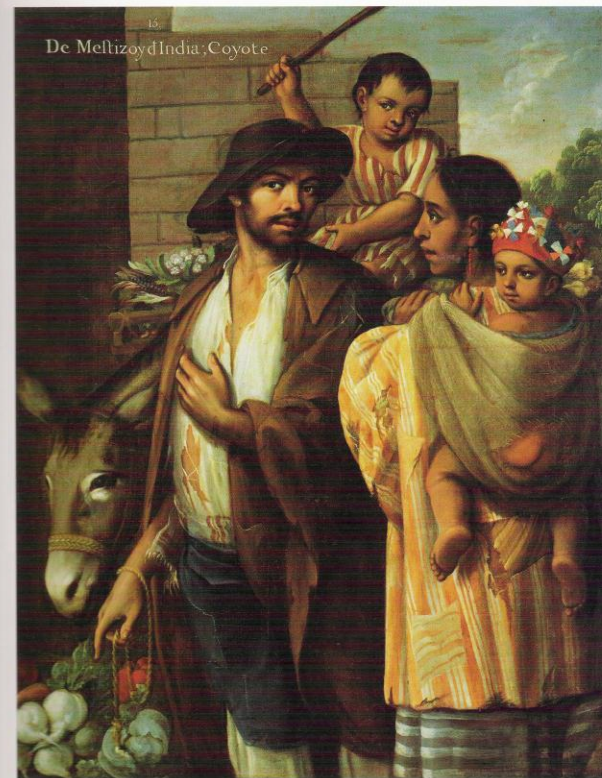

116 Miguel Cabrera, 1. *De español y de india, mestiza*, 1763, óleo sobre lienzo, 132 × 101 cm. Colección particular.

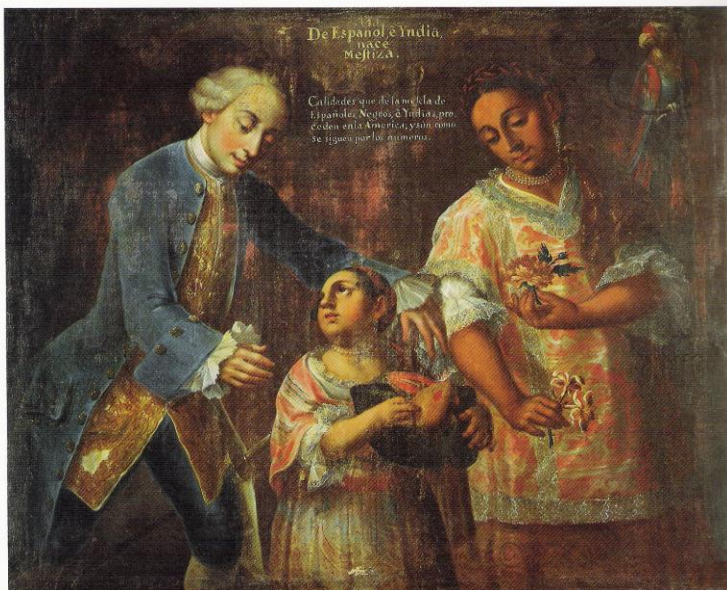

117 Miguel Cabrera, 4. *De español y negra, mulata*, 1763, óleo sobre lienzo, 132 × 101 cm. Colección particular.

120 Miguel Cabrera, 15. *De mestizo y de india, coyote*, 1763, óleo sobre lienzo, 132 × 101 cm. Colección Elisabeth Waldo-Dentzel, Multi Cultural Music and Art Foundation of Northridge, California.

209 José Joaquín Magón, 1. *De español e india, nace mestiza*, c. 1770, óleo sobre lienzo, 115 × 141 cm. Museo de Antropología, Madrid.

210 José Joaquín Magón, 2. *Español y mestiza, producen castiza*, c. 1770, óleo sobre lienzo, 115 × 141 cm. Museo de Antropología, Madrid.

211 José Joaquín Magón, 9. *De calpamulato e india, sale jíbaro*, c. 1770, óleo sobre lienzo, 115 × 141 cm. Museo de Antropología, Madrid.

212 José Joaquín Magón, 12. *De indio y cambuja, sale zambúga*, c. 1770, óleo sobre lienzo, 115 × 141 cm. Museo de Antropología, Madrid.

130 Andrés de Islas, Nº 4. *De español y negra, nace mulata*, 1774, óleo sobre lienzo, 75 × 54 cm. Museo de América, Madrid.

131 Ramón Torres, 6. *De español y morisca, sale albino*, c. 1770-1780, óleo sobre cobre, 32 × 42,5 cm. Colección particular.

134 Ramón Torres, 9. *De chamizo e india, sale albarazado*, c. 1770-1780, óleo sobre cobre, 32 × 42,5 cm. Colección particular.

33 José de Páez, *De español y mestiza, castiza, 2*, c. 1770-1780, óleo sobre cobre, 50,2 × 63,8 cm. Colección particular.

34 José de Páez, *De español y castiza, español, 3*, c. 1770-1780, óleo sobre cobre, 50,2 × 63,8 cm. Colección particular.

40 José de Páez, *De español y morisca, albina, 8*, c. 1770-1780, óleo sobre cobre, 50,2 × 63,8 cm. Colección particular.

41 José de Páez, *De español y albina, torna atrás, 9*, c. 1770-1780, óleo sobre cobre, 50,2 × 63,8 cm. Colección particular.

44 Buenaventura José Guiol, 1. *De español e india, nace mestiza*, c. 1770-1780, óleo sobre lienzo, 71,5 × 50,5 cm. Colección particular.

45 Buenaventura José Guiol, 2. *De español y castiza, nace española*, c. 1770-1780, óleo sobre lienzo, 71,5 × 50,5 cm. Colección particular.

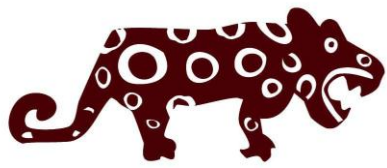
48 Francisco Clapera, 5. *De mulato y española, morisco*, c. 1785, óleo sobre lienzo, 54 × 40,5 cm. Denver Art Museum, Colección de Jan y Frederick Mayer.

50 Francisco Clapera, 14. *De chino e india, genízaro*, c. 1785, óleo sobre lienzo, 54 × 40,5 cm. Denver Art Museum, Colección de Jan y Frederick Mayer.

Centre d'Estudis **Precolombins**

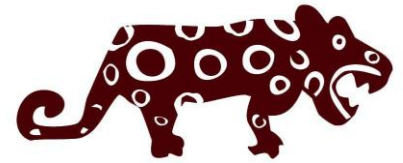
UN SISTEMA QUE TRASCENDEIX

Les castes es van continuar pintant fins a principis del XIX. Però l'originalitat i la qualitat van anar decaient. La desaparició del gènere va lligada al rebuig de l'estructura jeràrquica per castes després de la guerra d'independència al 1810, la abolició oficial del sistema no es fa efectiva fins el 1813.

Malgrat això, encara avui dia es generen situacions com les que comentava Thomas Gage (1602-1656) *"Se encuentra en cada paso en toda América gentes que se dan por hidalgos españoles, pretendiendo todos hasta la fecha, descender por línea directa de algunos de los conquistadores, aunque sean más pobres que Job"*

Centre d'Estudis **Precolombins**

UNA ESTRUCTURA SOCIAL SINGULAR: LES CASTES

14/10/2008